

עורכים: ד"ר עידו יהל, ד"ר מור יצחק ויטמן

כרך 16, גיליון מס' 8, 19 באוקטובר 2026

הכורדים נוכח השינויים הגיאואסטרטגיים במזרח התיכון:

אתגרים והזדמנויות

עפרה בנג'ו *

השינויים מרחיקי הלכת שהתרחשו במזרח התיכון בעקבות מלחמת 7 באוקטובר 2023 ותוצאותיה הותירו את חותמם גם על שחקנים שאינם מדינתיים ובכללם הכורדים, העלווים והדרוזים. הכורדים, המונים כ-40 מיליון בני אדם, הם המיעוט הגדול ביותר בעולם שאין לו מדינה והם מחולקים בין ארבע מדינות: תורכיה, איראן, עיראק וסוריה. הם מילאו תפקיד חשוב, ולעיתים קרובות בלתי מוערך דיו, בעניינים פנים-מדינתיים, אזוריים ובינלאומיים. שתי התרומות המרכזיות שלהם היו הסיוע שהגישו לבעלות הברית להפלתו של משטר הבעת' בעיראק בשנת 2003 וכן במלחמה נגד דאעש. לאחרונה גם דווח כי נשיא החבל הכורדי בעיראק, נשירוואן ברזאני, התבקש על ידי ממשל טראמפ לשמש כערוץ תקשורת חשאי בין וושינגטון לבין מפקד משמרות המהפכה האסלאמית, אחמד וחידי, במאי 2026.

מאמר זה בוחן את האתגרים הפוליטיים שבפניהם ניצבים הכורדים מאז 2023, תוך התמקדות בתפקיד שמילאו המנהיגים הכורדים בהצלחותיה ובכישלונותיה של התנועה הלאומית הכורדית. המאמר מציג את השאלה האם ניתן לשנות את העמדה השלילית של שחקנים חיצוניים כלפי השאלה הכורדית, ואם כן, כיצד? לבסוף, הוא מצביע על הלקחים שהכורדים עשויים להפיק

* פרופ' עפרה בנג'ו היא חוקרת בכירה וראש התכנית לחקר הכורדים במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. פרסומיה כוללים 4 ספרים ועשרות מאמרים בנושא הכורדים וכורדיסטאן. מחקריה תורגמו לכורדית, ערבית ופרסית.

** מאמר זה פורסם במקור באנגלית בכתב העת [Tel Aviv Notes](https://www.telavivnotes.org/) של מרכז משה דיין ב-17 בספטמבר 2026.

דפוסים היסטוריים

מאז מלחמת העולם הראשונה, מספר דפוסים היסטוריים שבו ועיצבו את גורלם של הכורדים ושל כורדיסטאן, והם ממשיכים להשפיע על הפוליטיקה הכורדית גם כיום. לפיכך, השאלה המרכזית היא האם הכורדים יכולים לשבור את מעגל הקסמים הזה, ואם כן – כיצד.

הדפוסים הללו כוללים את הנקודות הבאות:

- השתתפות הכורדים כמעט בכל סכסוך מרכזי במזרח התיכון, כאשר הם משלמים באופן עקבי מחיר כבד על מעורבותם זו.
- למרות היריבויות המתמשכות בין המדינות החולקות את כורדיסטאן, ממשלותיהן התאחדו פעם אחר פעם כנגד הכורדים כאשר אלה נראו קרובים להישגים פוליטיים משמעותיים.
- מעצמות המערב, ובעיקר בריטניה וארצות הברית, דבקו במאה השנים האחרונות בעיקרון של שמירה על שלמותן הטריטוריאלית של המדינות הקיימות, לעיתים קרובות על חשבון השאיפות הלאומיות של הכורדים.
- אף שהכורדים מחולקים בין ארבע מדינות – תורכיה, איראן, עיראק וסוריה – להתפתחויות בחלק אחד של כורדיסטאן היו באופן עקבי השלכות משמעותיות על החלקים האחרים. עם זאת, חולשתם הגדולה ביותר נותרה חוסר האחדות המתמשך ביניהם.
- אף שהכורדים הפגינו שוב ושוב יכולת צבאית מרשימה בשדה הקרב, כמו למשל במלחמה נגד דאעש בין 2014 ל-2019, הם נעדרו במידה רבה משולחן המשא ומתן לאחר תום הלחימה. כתוצאה מכך, ההסדרים שלאחר המלחמה פעלו בדרך כלל לרעתם. שלוש דוגמאות מובהקות להדרה דיפלומטית זו הן חוזה לוזאן (1923), ההסכם הסובייטי-איראני (1946) והסכם אלג'יר (1975).

שינוי זמני בדפוסים

מלחמת המפרץ השנייה בעיראק (2003) ומלחמת האזרחים בסוריה, שהחלה ב-2011, שינו חלק מהדפוסים ארוכי הטווח הללו. לראשונה בהיסטוריה המודרנית, סכסוכים אלה הובילו להקמתו של אזור כורדי אוטונומי בעיראק ולממשל כורדי דמוי אוטונומיה בסוריה. יתרה מכך, התפתחויות אלה התרחשו תחת עינה הפקוחה של ארצות הברית – ובמובנים חשובים גם בתמיכתה הפעילה.

כתוצאה מכך, במהלך העשור השני של המאה ה-21 הצליחו הכורדים לשפר את מעמדם - מעם מודר לשחקן פוליטי מרכזי במזרח התיכון. מספר גורמים תרמו לשינוי זה: הטלטלות הפוליטיות שחוללו

ההתקוממויות הערביות בשנים 2010–2011, עליית דאעש, וקריסתה הכמעט מוחלטת של המערכת המדינית בעיראק ובסוריה. התפתחויות אלה נתנו הזדמנות חסרת תקדים לכורדים להפגין את יעילותם הצבאית, את אמינותם כשותפים של המערב ואת אופיין החילוני יחסית של תנועותיהם הפוליטיות. ארצות הברית ובעלות בריתה, שביקשו להימנע ככל האפשר מהצבת חיילים שלהם בשדה הקרב, מצאו בכוחות הכורדיים בעיראק ובסוריה שותפים יעילים ואמינים במערכה נגד דאעש.

אולם השאלה הגדולה כיום היא עד כמה היו הישגים אלה בני־קיימא? וחשוב מכך, מהו מצב הכורדים בעקבות הטלטלות האזוריות האחרונות? אף שהמצב שונה לחלוטין מחלק אחד של כורדיסטאן למשנהו, רבים מהישגים אלה נשחקו, ובאזורים מסוימים הכורדים התמודדו עם אתגרים חמורים שמחקו הישגים שנרכשו בעמל רב, ובפועל החזירו אותם לאחור במובנים רבים.

נסוגה במעמדם של הכורדים

מספר התפתחויות האיצו את הידרדרות מעמדם של הכורדים. חלקן נבעו ממדיניותם של גורמים חיצוניים, בעוד אחרות נבעו מחולשתה של התנועה הכורדית עצמה. במקביל, מאזן הכוחות האזורי עבר שינויים עמוקים, שהיו להם השלכות שליליות משמעותיות על הכורדים.

ארבעה שחקנים מרכזיים תרמו לנסוגה זו: תורכיה כאדריכלית שלה; ארצות הברית כזרז המרכזי; השלטונות החדשים בסוריה, יחד עם איראן, כמוציאים לפועל; וההנהגות הכורדיות שתרמו גם הן את חלקן למהלכים השליליים הללו. האדריכלית המרכזית של הנסיגה הכורדית הייתה כאמור תורכיה בהנהגתו של הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן. אנקרה ניהלה מדיניות פעילה בכל חלקי כורדיסטאן, שמטרתה למנוע את הופעתה של כל צורה של הגדרה עצמית כורדית. יסודותיה של אסטרטגיה זו הונחו ב־2016, כאשר תורכיה הרחיבה במקביל את פעולותיה הצבאיות בכורדיסטאן שבסוריה (רוז'אבה) והגבירה את תמיכתה באחמד א־שרע (לשעבר אבו מוחמד אל־ג'ולאני) ובהיא'ת תחזיר א־שאם (HTS), מדיניות שהובילה, בסופו של דבר, להפלת משטרו של בשאר אל־אסד בשלהי 2024.¹

בכורדיסטאן שבעיראק (באשור), תורכיה מילאה תפקיד מרכזי בגיוס התנגדות אזורית למשאל העם על העצמאות הכורדית ב־2017. במקביל, היא הקימה יותר מ־136 בסיסים צבאיים ומוצבים ברחבי החבל הכורדי.² על פניו, פריסות אלה נועדו להילחם ב־PKK בהרי קנדיל. בפועל, הן שירתו

¹ Sinan Ciddi, "Erdogan's long game in Syria," *The Jerusalem Strategic Tribune*, August 2025.

² "Turkey expands permanent military bases in Kurdistan region to 136, an 89% increase since 2018," *The National Context*, May 1, 2025.

גם את יעדיה ההתפשטותיים הרחבים יותר של תורכיה בחבל הכורדי בעיראק.

גם בכורדיסטאן שבאיראן (רוז'הילאט) ארדואן מילא תפקיד משמעותי בסיכול התוכנית הישראלית-אמריקאית ששמה לה למטרה לעודד התקוממות כורדית נגד איראן בפברואר-מרץ 2026, במהלך מערכת "שאגת הארי". על פי התוכנית, המוסד וה-CIA חימשו חמש מפלגות כורדיות איראניות מחתרטיות כחלק ממערכה שנועדה להתניע שינוי משטר באיראן. התוכנית לא התממשה בסופו של דבר ולפי דברי שר החוץ האיראני עבאס עראקצי, תורכיה מילאה תפקיד "יעיל" בשכנוע טראמפ לבלום את התוכנית בעודה באיבה.³

האסטרטגיה השאפתנית ביותר של תורכיה התמקדה בכורדיסטאן שבתורכיה (באקור), כאשר מטרתה המרכזית הייתה פירוק הארגון המחתרתי ה-PKK שהחל לפעול מאז שנות השמונים של המאה הקודמת. החל מ-2015 ניהל ארדואן אסטרטגיה מקיפה ששילבה פעולות צבאיות ומהלכים פוליטיים במטרה להחליש ובסופו של דבר לנטרל את הנהגת הארגון. אכן, הנהגת ה-PKK בראשות עבדאללה אוג'לאן נחלשה במידה כזו, שבמאי 2025 החליטה לפרק את הארגון באופן חד-צדדי וללא תנאים מוקדמים.⁴ לפיכך, נראה כי הסכסוך עם ה-PKK שנמשך מעל ארבעה עשורים, הגיע למעשה לסיומו מבלי שצבא תורכיה ייאלץ לירות אפילו כדור אחד.⁵

כפי שקרה בעבר, להתפתחויות בתורכיה היו השלכות מיידיות על הכורדים בסוריה. גם שם ההנהגה הכורדית – שהונחתה על ידי אוג'לאן – הודרה מהמשא ומתן. הכניעה שלה הייתה מהירה.

האסטרטגיה התורכית בסוריה קיבלה חיזוק נוסף בעקבות כמה התפתחויות מקבילות: קריסת משטר הבעת' בסוף 2024, עלייתו לשלטון של אחמד א'שרע בינואר 2025, והשבעתו של הנשיא דונלד טראמפ לכהונה שנייה באותו החודש. א'שרע, שהצלחתו הפוליטית הייתה במידה רבה תוצאה של התמיכה התורכית, הפך למכשיר המרכזי לפירוק הממשל הכורדי האוטונומי למחצה בצפון-מזרח סוריה. יעד זה הושג במהירות בינואר 2026 מכמה סיבות: התקדים השלילי שיצר פירוק ה-PKK בתורכיה, החשש מהתערבות צבאית תורכית ישירה, ונטישת ארצות הברית. לאחרונה אמנם נחתם הסכם בין ממשלת סוריה להנהגה הכורדית אבל הסכם זה חיסל כמעט לחלוטין את ההישגים האוטונומיים של הכורדים.

³ Seth Frantzman, "[Iranian Kurdish groups unite against Tehran regime, Iraqi militias threaten Kurdistan region](#)," *Long War Journal*, February 27, 2026; Amberin Zaman, "[Iran's Araghchi reveals Turkey's role in thwarting Kurdish offensive](#)," *Al-Monitor*, July 20, 2026.

⁴ בקונגרס ה-12 של ה-PKK, שנערך באזור ה-KRG ב-5-7 במאי, הצביעו 232 צירים בעד הפסקת כל פעילות הארגון. הארגון הצהיר כי השלים את משימתו ההיסטורית וכי ניתן לפתור את הסוגיה הכורדית באמצעות פוליטיקה דמוקרטית ולא באמצעות סכסוך מזוין. ראו: "[Final declaration of the PKK's 12th congress](#)," *Pa-x Analytics*, The University of Edinburgh, May 12, 2025.

⁵ Michael Gunter, "[The torturous Turkey-PKK process](#)," *Middle East Policy*, 33 (3), May 2026.

הפרקטיקה של נטישת הכורדים מצד ארצות הברית כבר התגלתה במהלך ממשל טראמפ הראשון (2017–2021). בשתי הזדמנויות מרכזיות הפגין הנשיא טראמפ אדישות, שאף גבלה בעוינות, כלפי העניין הכורדי. הראשונה הייתה בספטמבר 2017, כאשר ממשלו התנגד למשאל העם על העצמאות הכורדית בעיראק והעלים עין מכיתור החבל הכורדי על ידי תורכיה, איראן ועיראק. השנייה התרחשה באוקטובר 2019, כאשר החליט להסיג את הכוחות האמריקאיים מרוז'אבה, ובכך למעשה נתן לתורכיה אור ירוק לפלוש לאזור.⁶

ממשל טראמפ השני חזר על פרקטיקה זו בקנה מידה רחב בהרבה. הנשיא טראמפ ושליחו המיוחד לסוריה ושגרירו בתורכיה, טום באראק, קידמו נרטיב שמחק במידה רבה את תרומתם המכרעת של הכורדים להבסת דאעש בעיראק ובסוריה.⁷ חשוב מכך, דבקים בחזון של מדינה סורית מאוחדת, טראמפ, באראק וארדואן פעלו יחדיו כדי לשים קץ לאוטונומיה הכורדית למחצה בסוריה. במקביל, ארצות הברית סיפקה תמיכה מועטה בלבד לממשלת החבל הכורדי בעיראק בסכסוכים המתמשכים שלה עם בגדאד. מדיניותה של זו האחרונה ביקשה להחליש – ובסופו של דבר לבטל – את ההסדרים הפדרליים השבריריים שנקבעו בעיראק הבתר -בעת'ית. המכה האחרונה ניחתה על החבל הכורדי ב-30 בספטמבר 2026 כאשר ארה"ב הוציאה את כל כוחותיה הצבאיים שהיו מוצבים שם, מהלך שהשלכותיו על החבל מי ישרנו.

בתוך המחנה הכורדי, דפוס היסטורי אחר חזר והופיע במהלך הטלטלות האזוריות האחרונות: נציגים כורדים שוב נדחקו לשוליים ליד שולחן המשא ומתן, בשעה שעתידו של עמם עמד על הפרק. ניתן לייחס את השוליות הדיפלומטית החוזרת הזו למספר גורמים, ובהם ניסיון דיפלומטי מוגבל, יכולות מודיעין מצומצמות וגישה בלתי מספקת למעגלי קבלת ההחלטות בווינגטון ובבירות מערביות אחרות. בנוסף, מדינות אזוריות כמו תורכיה ועיראק השתמשו שוב ושוב בהשפעתן הדיפלומטית כדי לסכל את השאיפות הכורדיות להגדרה עצמית. התנועה הכורדית, שעדיין חסרה ניסיון יחסית בזירה זו, לא הצליחה להתמודד עם המאמצים המתואמים הללו.

בעיה נלווית לכך הייתה הגישה של ההנהגה הכורדית לשותפותיה במערב במערכה נגד דאעש. אף שהכוחות הכורדיים מילאו תפקיד מכריע בהבסת הארגון הן בעיראק והן בסוריה, הם לא זכו לתמורה פוליטית הולמת על תרומתם. יתרה מכך – הם נענשו על כך בסופו של דבר. אחת הסיבות

⁶ נשיא המועצה האמריקאית ליחסי חוץ, ריצ'רד האס (Haass), אמר בנוגע לנסיגה: "הנטישה של הכוחות הכורדיים בצפון סוריה חיזקה את הספקות שכבר היו קיימים באזור ובעולם כולו באשר לכך שארצות הברית נותרה בעלת ברית אמينة. ראו: Richard Hass, "The High Price of Trump's Great Betrayal," *Project Syndicate*, October 17, 2019.

⁷ Winthrop Rodgers, "For Kurds, Tom Barrack becomes the latest face of US betrayal," *Inkstick*, March 3, 2026.

לכך הייתה שהמנהיגים הכורדים לא הציבו תנאים פוליטיים ברורים, לא לפני המלחמה בדאעש ולא אחריה.

טעות אסטרטגית דומה הייתה החלטתו של ה־PKK לפרק את עצמו בלי כניסה מקדימה למשא ומתן עם ממשלת תורכיה. החלטה זו חוללה טלטלה לא רק בקרב הכורדים בתורכיה, אלא גם בקרב הכורדים בסוריה, ובמקביל החלישה בעקיפין את מעמדה של הממשלה האזורית של כורדיסטאן בעיראק.⁸

השינוי התכוף של היעדים הלאומיים הכורדיים תרם אף הוא לעתים לאובדן דרך. המפלגה הדמוקרטית של כורדיסטן (KDP), למשל, שינתה את מטרות המוצהרת מאוטונומיה, לפדרליזם ולבסוף לעצמאות. ה־PKK, לעומת זאת, שינה יעדיו מדרישה לעצמאות לרעיון של אוטונומיה דמוקרטית, ולאחרונה לדגש על זכויות תרבותיות ולשוניות בלבד. שינויים חוזרים ונשנים אלה ביעדים הפוליטיים גרמו לבלבול בקרב הציבור הכורדי והקשו על גיבוש זהות לאומית קוהרנטית, כמו גם על גיבוש אסטרטגיה עקבית להשגת זכויות לאומיות. יתרה מכך, חוסר עקביות אסטרטגית זה החליש את מעמדה הפוליטי של התנועה הכורדית ופגע בכוח המיקוח שלה מול הממשלות המרכזיות.

לעיתים קרובות נאמר שטעויות הן חלק בלתי נמנע מהפוליטיקה. אך השאלה החשובה יותר היא האם המנהיגים הכורדים הפיקו לקחים משמעותיים מכישלונות העבר וניסו לתקנם. אם לשפוט לפי מצבם של הכורדים כיום, התשובה נראית שלילית.

הדינמיקה המשתנה באזור השפיעה לרעה על כל חלקי כורדיסטאן. בבאקור (בתורכיה), ההנהגה הישנה הותשה מבחינה פוליטית, אך לעת עתה לא צמח דור חדש של מנהיגים שימלא את החלל שנוצר.⁹ ברוז'אבה (בסוריה), ההנהגה לא הצליחה לפתח תוכנית מגירה בת־קיימא, והמבנים הפוליטיים האוטונומיים שבנתה התפרקו במהירות. בבאשור (בעיראק) – היהלום שבכתר של הממשל העצמי הכורדי – הכורדים ניצבים בפני שני אתגרים חמורים. הראשון הוא הכישלון בהרכבת ממשלה בחבל הכורדי, יותר משנתיים לאחר הבחירות באוקטובר 2024, בשל הסכסוך בין שתי המפלגות הגדולות: המפלגה הדמוקרטית של כורדיסטאן (KDP) והאיחוד הפטריוטי של

⁸ לדעה מנוגדת, ראו: [Gülstan Gürbey, "Ocalan's call for the dissolution of the PKK and the regional context," Turkeyscope, The Moshe Dayan Center \(MDC\), April 9, 2025](#).

⁹ באוגוסט 2026 העביר הפרלמנט התורכי חוק הקובע מסגרת משפטית לפירוק ה־PKK. עם זאת, החוק לא התייחס לדרישות הכורדיות לזכויות פוליטיות ותרבותיות. ראו: [Ece Toksabay, "Turkish parliament passes landmark law to advance PKK peace process," Al-Monitor, August 10, 2026](#).

כורדיסטאן (PUK).¹⁰ האתגר השני הוא מאזן הכוחות מול בגדאד שהלך ונעשה שלילי יותר ויותר בעשור האחרון. התפתחויות אלה מאיימות על ההישרדות ארוכת הטווח של חבל כורדיסטאן. גם הכורדים ברוז'הילאת (באיראן) סבלו מהמלחמה המתמשכת שם. עם זאת, נראה שהימנעות הנהגת הכורדים ברגע האחרון מליטול חלק במלחמה האמריקאית-ישראלית נגד איראן הצילה אותם מתוצאות קשות יותר.

אופטימיות זהירה

למרות הערכה פסימית זו, מספר התפתחויות משאירות מקום לאופטימיות זהירה ועשויות לסייע בשיפור מצבם של הכורדים בעתיד. ראשית, התודעה הלאומית הכורדית נותרה חזקה מאוד בקרב הכורדים. הזהות הקולקטיבית הזו עשויה לשמש אמצעי לחץ חשוב על המנהיגים הפוליטיים הכורדים כדי לשפר את תפקודם ולנקוט אסטרטגיות לאומיות יעילות יותר. שנית, כיום יש תפוצה כורדית גדולה במדינות רבות בעולם ובעיקר באירופה. תפוצה זו כוללת יותר ויותר אנשי אקדמיה, קובעי מדיניות ופעילים פוליטיים ויש לה היכולת למלא תפקיד משמעותי בהבאת נקודות המבט הכורדיות למעגלי קבלת ההחלטות במערב ובהגברת ההשפעה הדיפלומטית הכורדית.

בעניין אחר, קובעי מדיניות כורדים בחבל מבקשים כיום לטפח שותפויות עם מדינות באזור החוששות יותר ויותר מהתרחבות השפעתה של תורכיה במזרח התיכון. שותפויות כאלה עשויות לסייע בשיפור מאזן הכוחות המעורער של החבל עם בגדאד. בדומה לכך, עם פירוק ה־PKK, יריבתה המרכזית של ה־KDP, האחרונה פועלת למלא את החלל על ידי הרחבת השפעתה בזירה הכורדית מעבר לאזור העיראקי. אם תצליח בכך, היריבות הכרונית בתוך המחנה הכורדי עשויה להצטמצם באופן משמעותי.

באשר לשאיפה ההיסטורית לעצמאות כורדית, מימושה יהיה תלוי בסופו של דבר לא רק בנסיבות אזוריות ובינלאומיות חיוביות, אלא גם בהופעתו של דור כורדי מנהיגותי חדש. על הנהגה חדשה כזו יהיה להפגין ארבע תכונות משלימות: החזון לנסח פרויקט לאומי, היכולת להקים מוסדות בני־קיימא, המיומנות הדיפלומטית לטפח תמיכה בינלאומית, והמומחיות הכלכלית הדרושה לקיום מאמצי בניית מדינה ארוכי טווח. לעת עתה הנהגה כזו טרם הופיעה, אך הפוליטיקה היא דינמית ולעיתים מספקת הפתעות משל עצמה.

¹⁰ "KRG cabinet formation deadlock passes 653 days, longer than Brussels or Belfast," *The National* Context, August 4, 2026. לקיפאון זה יש השפעה חמורה על כלל המוסדות הפוליטיים והמנהליים, כגון הפרלמנט ומערכת המשפט.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל-אביב, בתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <https://dayan.org/he>.